

A pesti kereskedelmi akadémia a múlt században

Az Alkotmány utcai épület korabeli festményen

A **szakiskola igénye** a gazdasági fejlődés meghatározott fokán jelentkezik. A 19. század elején Magyarországon a fiatal kereskedő a boltban töltött inasévek alatt szerezte meg a gyakorlati képzettséget. Az első hazai „vasárnapi iskolát” — mely a tanonciskola elődje volt — a pesti kereskedők alapították. Ugyancsak Pesten nyert polgárjogot egy új iskola-típus: a kereskedelmi szakiskola, Bibanco Gyula itt nyitotta meg magániskoláját 1830-ban.

Az első magyar kereskedelmi iskola és az akadémia megnyitása között eltelt 27 év egész gazdasági életünk és ebben Pest város nagyütemű fejlődésének időszaka volt. A nagyobb eredményekkel járó kereskedelmi ügyletek fokozottabb rendszerezést, áttekinthetőséget tettek szükségessé, ehhez pedig tágabb körű szakműveltség kellett.

Appianó József a pesti Nagykereskedők Testületének ülésén 1856 januárjában elmondott beszédében egy magasabb fokú kereskedelmi iskola felállítására buzdított. Hangsúlyozta, hogy „Pest . . . jelentőségét és anyagi jólétét kizárólag a kereskedelemnek köszönheti”.

A nagykereskedők kezdeményezését a város régebbi, főként a kiskereskedőket tömörítő testülete, a Polgári Kereskedők is támogatták, akik egyébként a vasárnapi iskolát is alapították. Hamarosan megszervezték a közös előkészítő bizottságot és felhívást bocsátottak ki az iskola költségeihez való hozzájárulás érdekében. Az alapítványi összegeket gyűjtő íveken ott találjuk a korabeli Pest kereskedő és iparosvállalkozó rétegének ismert és ismeretlen neveit.

A Helytartótanácsához 1856 októberében beadott kérvény szerint az iskola szervezeti szabályzatát és taní-

tási tervét a hazai szükségleteket figyelembevéve alkották meg. Az intézet a Kereskedelmi Akadémia nevet kapta; így nevezték a pestivel egyidőben szervezett prágai és bécsi hasonló rendeltetésű iskolákat is.

Az **akadémia megalakításának vezető egyénisége** a már említett Appianó József volt, a zsenge magyar kapitalizmus első generációjának jellegzetes képviselője. Maga természetnagyereskedő, a Valero-féle selyemgyár társtulajdonosa, az 1852-ben szervezett Pest-Budai Kereskedelmi és Iparkamarának, az 1854-ben alakult Pesti Lloyd Társulatnak és ekkoriban a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak is elnöke volt, ugyanakkor Pest város helyettes polgármesteri tisztét is betöltötte. Az általa képviselt réteg érdekei szabták meg az iskola szervezetének kialakítását. Ennek kidolgozása elsősorban Conlegner Károly nevéhez fűződik, aki jellemző alakja a kor „műszaki” értelmiségének: az 1844-ben alakult József Ipartanoda (később Műegyetem) számtan és könyvvitel tanára, 1848–49-ben a bankjegyek gyártásának főbiztosa, ill. a bankjegynyomda igazgatója. Emiatt a szabadságharc bukása után menekülnie kellett, de 1857-ben újra katedrához jutott.

Magyarországnak a Habsburg birodalmon belül elfoglalt gazdasági és politikai helyzete következtében tanítási nyelvül csak a német szolgálhatott. Polgárságunk jelentős része az osztrák tartományokból települt be, ennélfogva a kereskedelmi életben használt, de az ügyvitelben elrendelt nyelv is a német volt. A korabeli magyar sajtó felelősségre vonta az akadémia szervezőit, amiért tannyelvül nem a magyart választották. Ennek jogosultságát azonban erősen kétsé-

gessé tette az a tény, hogy a növendékek többsége nem beszélt magyarul. A magyar nyelv a kötelező tantárgyak sorába került; bár az osztrák oktatásügyi minisztérium azt kívánta, hogy csak azok számára legyen kötelező, akik e nyelven beszélnek.

Az 1857 áprilisában jóváhagyott szervezet szerint az új iskola három tagozatból állt. A kétosztályos „előkészítő iskola” rendeltetése az volt, hogy azoknak a növendékeknek, akik a felvétel feltételeinek nem feleltek meg, a szükséges ismereteket megadja. A kétéves „esti szaktanfolyam” a gyakornokok továbbképző iskolája volt. A három évfolyamú „felsőbb kereskedelmi tanintézet”, vagyis az „akadémiai osztályok” jelentették azt az új iskolatípust, melyből középfokú kereskedelmi oktatásunk kialakult.

A tantárgyak — a korabeli tantervekben mindig első helyen szereplő hittanon kívül — a következők voltak: német, magyar, francia és olasz nyelv, kereskedelmi levelezés és stílus, számtan, mértan, természettan, fizika-mechanika, kémia, általános és kereskedelmi földrajz, statisztika, kereskedelem-történet, könyvelés és irodai munkálatok, kereskedelmi, váltó- és hajózási jog, vámszabályzatok, ipari és magántörvények ismerete, kereskedés és nemzetgazdaságtan, áruismeret, technológia, rajz, szépírási és — nem kötelező jelleggel — az angol nyelv.

A Budapesti Hírlap 1857. november 10. számának híre: „. . . kereskedelmi akadémiank ünnepélyes megnyitása, mint kitűzve volt, tegnap f. hó 9-én de. 10 órakor végbement. Az intézet szállása egyelőre, míg sajtát épületre szert tehet, a Bálvány utcában az Ürményi-féle házban van. E szállás egyik szépen földíszített ter-

mében ment végbe a megnyitás számos közönség előtt”.

Az akadémia — mint látjuk — helyiségproblémákkal küzdött. Még 1856 novemberében Pest városához fordultak: a Redout (a régi Vigadó) épületében kértek helyet, ahol a pesti reáliskola is működött. A városi tanács a kérést elutasította, ugyanis az 1849-es osztrák ágyúútztól alaposan megrongálódott épület újjáépítését tervezte. Ezek után bérelte ki az akadémia a Bálvány utca és Fő utca (ma: Október 6. u. 22., ill. Arany János u. 17.) sarkán levő ház emeletének 16 szobáját.

Az **iskola csak lassanként vált ismertté**. Így esik szó erről a Pest-Budai Kereskedelmi és Iparkamara 1860. évi jelentésében: „Pesten igen sok kereskedőháznak tudomása sincs a Kereskedelmi Akadémia létezéséről . . . még a régi gyakorlat divatozik; a gyermekek 12–13 éves korukban vétetnek föl az elemi vagy alreál iskolákból az üzletekbe . . .” Az akadémia 1864-es jelentése viszont már megállapítja, hogy „az országban az intézetnek hasznát méltányolni kezdik”.

Anyagi támogatásban nem volt hiány. Az alapítványok gyűjtésében a vezérlő bizottság elnöke, Weisz Bernát Ferenc járt elől, aki egyébként kereskedő, bankár, Kossuth pénzügyminisztersége idején a főszámvevőség igazgatója volt. 1849-ben szabadságvesztésre ítélték; korszakunkban Deák Ferenc köréhez tartozott.

Az igazgató és a tanárok kinevezésének jóváhagyása az osztrák oktatásügyi szervek joga volt, az „intézet magyar nemzeti irányá”-nak mértékét mégis a fenntartó testületek, ill. a gyakorlati lehetőségek döntötték el. Az évvégi bizonyítványokat és jelen-

Lewin Jakab igazgató, 1871—1884

A könyvtár

A díszterem

A Budapesti Kereskedelmi Akadémia felső kereskedelmi iskolájának tanári kara 1907/8-ban

téseket már két nyelven írták, 1867 decemberében pedig határozatot hoztak arról, hogy a jegyzőkönyveket ezentúl magyarul vezetik.

Az 1867-es kiegészítés, amely az ország nagyarányú gazdasági fejlődésének alkotmányos alapjául szolgált, kereskedelmi oktatásunk kiteljesedését is elősegítette. Az önálló magyar törvényhozás hamarosan létrehozta első népoktatási törvényünket, majd a kereskedelmi oktatásnak is egységes szervezetet próbált adni. A hirtelen gazdasági fellendülés a kereskedelmi minisztériumot arra készítette, hogy felsőfokú, egyetemi színvonalú képzést kezdeményezzen. A program középpontjába a Kereskedelmi Akadémia került.

Az iskola szerkezete időközben átalakult: 1869-ben kapcsolódott hozzá a vasárnapi iskola, az esti tanfolyam elsorvadt, a felsőbb kereskedelmi iskola jelentősége pedig ugrászerűen megnőtt. Az 1868–69-es tanévben a záróvizsgát úgy szervezték át, hogy az a gimnáziumi érettséginek feleljen meg.

A kibővülés miatt a bérelt helyiségek szűknek bizonyultak. 1867-ben megvették a Váci körút és Új utca (ma: Bajcsy-Zsilinszky út és Zichy Jenő utca) sarkán álló házat, amit 1870-ben iskolaépületté alakítottak át.

Az építkezésekhez kapcsolódott az akadémia átszervezésének kérdése. E célra ugyanis segélyért folyamodtak a Kereskedelemügyi Minisztériumhoz. A miniszter az államsegélyt feltételekhez kötötte: az akadémiát felsőbb fokú közgazdasági, állam- és közigazgatási tudományok, és a kereskedelmi szakiskolák jövődi tanárait képző ismeretek tanítására kötelezte; emellett előírta, hogy „a magyar nyelv ápolására” fokozottabb gondot kell fordítani.

A minisztérium tervszövege idő előttnek bizonyult, hiszen akkor az országban még nem sok kereskedelmi iskola létezett. Előbb a középfokú kereskedelmi oktatás rendszerét kellett megteremtetni. E feladatot az általános közoktatás keretein belül végezték el; a kereskedelmi oktatásügy

ugyanis 1872-ben a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium hatásköréből a vallás- és közoktatásügyiébe került át.

Az akadémia vezetősége kezdetben a javasolt reformok ellen foglalt állást. Be kellett azonban látni, hogy ha az akadémia a működő reális iskolák közül ki akar emelkedni, felsőfokú szakiskolává kell átalakulnia. A továbbfejlődés gyakorlati megoldását az új, 1871 közepén kinevezett igazgató, Lewin Jakab találta meg.

Lewin tanulmányait a bécsi és a pesti műegyetemen végezte. Részt vett a szabadságharcban, vizsgálati fogsága után nevelősködött, majd a bécsi Kereskedelmi Akadémián a számtan tanára lett. Tizenhárom évig állt az intézet élén, ez idő alatt végzett munkássága, nagy szaktudása kiemelte őt kortársai közül. Részt vett az 1872-ben kiadott első hivatalos kereskedelmi iskolai szervezet elkészítésében is.

Lewin Jakab intézkedései között a legjelentősebb az volt, hogy egy időre négy évfolyamúvá fejlesztette a felsőbb kereskedelmi iskolát. (Ezzel elsőnek teremtett példát a csak 1919–20-ban bevezetett négyosztályos iskolának.) 1872-ben új tagozatként nyitotta meg a vasúti tanfolyamot. 1883-ban felállította a középiskolát végzettek egyéves kereskedelmi szaktanfolyamát. Ugyanekkor kezdődött a keleti nyelvek oktatása is, külön tagozaton. Ekkorra már nem látszott célszerűnek a négy évfolyam fenntartása, visszatértek tehát a három évfolyamú felsőkereskedelmi iskola típusához.

„Aki nem hajhász eszményeket és nem zárja be szeméit a tényleges viszonyok előtt — írta Lewin igazgató-ságának kezdetén —, hanem ismeri és tekintetbe veszi kereskedelmünk és kereskedelmi pályára lépő ifjúságunk szükségleteit, az sajnosnak találhatja ugyan, de mindenesetre meg fogja engedni, hogy a Kereskedelmi Akadémián a hazai nyelv egyelőre nem képezheti a kizárólagos oktatási nyelvet.” Ugyanakkor azonban szorgalmazta jó, magyarnyelvű iskola-

A Budapesti Kereskedelmi Akadémia akadémiai tanfolyamának tanárai 1907/8-ban

Weisz Bernát Ferenc, a vezérő-bizottság elnöke, 1861—1888

könyvek írását és kiadását; így igazgatói működésének — és életének — végére tért nyerhetett a hazai tanynelv.

Az akadémia újabb épülete is szűknek bizonyult. 1882 végén ismét a főváros tanácsához fordultak. Építkezési célra üres telket kértek, a mai Alkotmány — Honvéd — Kálmán — Szemere utca által határolt területen. A tanács közgyűlése 1884 márciusában meg is szavazta azt a Kereskedelmi Akadémia részére. A feltétel az volt, hogy az általuk kijelölt 12 fővárosi, szegénysorsú és jó előmenetelű tanulónak az akadémia évenként tandíjmentes helyet biztosítson.

A négy utcára néző, kétemeletes iskolaépületet (mely ma a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskolának ad otthont) 1884 júliusában kezdték el építeni és a következő év szeptemberétől már itt folyt a tanítás. (Ekkor került a bejárat elé a ma is látható, oszlopokon álló két allegorikus alak: a „kereskedelem” és a „béke” szobra.)

Az építési költségeket jórészt adományokból és a testületek hozzájárulásából teremtették elő. Az akadémia új, 1888-ban jóváhagyott szabályzatában rögzítették, hogy az akadémia önálló jogi személy, melynek saját vagyona van; de a Budapesti Kereskedelmi Testület ellenőrzése alatt áll, ügyeit a tagok közül választott bizottság intézi.

1880—1890 között a kereskedelmi iskolák száma jelentősen megnőtt, elsősorban Budapesten. Már több, szintén az akadémia címet viselő kereskedelmi iskola is volt az országban.

1895-ben a kereskedelmi iskolákat egységesítő újabb szervezet a „felső kereskedelmi iskola” név viselését tette kötelezővé és egyben az akadémia címet eltörölte. Az akadémia vezetősége az intézet autonómiájának védelmében emlékirattal fordult a minisztériumhoz, melyben a többi között ezt írta: „A felső kereskedelmi iskola cím . . . bizonyára emelni

fogja számos szerény iskola tekintélyét, s jó hatással lehet a kereskedelmi szakoktatás fejlesztésére. De az, hogy ezentúl a Budapesti Kereskedelmi Akadémiát V. kerületi felső kereskedelmi iskolának nevezzék, sem az ő tekintélyüknek, sem a szakoktatás ügyének nem használ.” Egyben felajánlották, hogy az iskola szervezetét kibővítik: magasabb kereskedelmi és közgazdasági ismereteket nyújtó tagozatot létesítenek. A főiskola kérése egyébként újra foglalkoztatta a kereskedelmi köröket és a korabeli magyar sajtót.

Az átszervezés fokozatosan ment végbe. 1898-ban felállították a Kereskedelmi Iskolai Tanárképző Intézetet, melynek az akadémia lett a gyakorlóiskolája. Az 1900 márciusában megjelent miniszeri rendelet értelmében pedig a Budapesti Kereskedelmi Akadémia újonnan szervezett kétsztyályos akadémiai tagozatával létrejött első kereskedelmi főiskolánk.

*

Az akadémianak a századfordulón kialakult jellege és felépítése 1919-ig változatlan maradt. Oktatási apparátusának korszerűségét bizonyítja, hogy a Tanácsköztársaság a maga új típusú Közgazdasági Főiskoláját az akadémia tanárainak részvételével és az Alkotmány utcai épületben szervezte meg.

1920-ban a főiskolai tagozat megszűnt; feladatait az egyetemi oktatás vette át. Ugyanakkor felújították az érettségizettek egy éves szaktanfolyamát. 1927-től kezdve női felső kereskedelmi iskola is működött az akadémian.

A későbbi kereskedelmi középiszkolában már csak az épület, az „akadémia” név és az oktatás magas színvonala emlékeztetett az elmúlt időkre.

Az akadémiaiból szervezett technikum, majd szakközépiskola 1957-ben vette fel egykori tanárának, a Tanácsköztársaság pénzügyi népbiztosának, Lengyel Gyulának nevét.

Osztályterem

Kémiaóra az akadémian